

FOLKHÖGSKOLE VETERANEN

NR 3 2014

Signild Håkansson, Folkbildningsrådet

Intervjuare: Urban Lundin

Hej Signild. Du är så väl känd av Folkhögskoleveteranens läsare att någon närmare presentation av din nuvarande roll nog inte behövs. Men hur började det? Hur hamnade du i folkbildningen?

- Jag växte upp i en föreningsaktiv familj på landet nära Örebro. Studiecirkeln var ett naturligt inslag i det sociala livet. Mina föräldrar deltog varje höst/vinter i en studiecirkel, oftast om skönlitteratur. Själv var jag som tonåring med i cirklar om föreningskunskap och broderi, två ämnen som speglar intressen som följt med genom livet; samhällsfrågor och skapande verksamhet.

Efter gymnasiet pluggade jag till psykolog, men provade också på ett lärarvik på gymnasiet i väntan på psykologpraktik. Som praktikant och sedan anställd vid ett arbetspsykologiskt institut fick jag besöka några folkhögskolor, där vi hade uppdrag att genomföra yrkesvalsundersökningar. Det var Väddö, Sjövik och Hemse.

Intresset för lärarbanan tog över och efter ämneslärarutbildning sökte jag jobb i Örebrotrakten. På Kävesta folkhögskola fanns ett ledigt jobb i mina ämnen och jag började där hösten 1975. En skolform som jag trivdes med på en gång!

Och sen värvades du till Folkbildningsrådet några år efter dess tillkomst 1991. Hur såg ditt uppdrag ut, och hur har det

förändrats med tiden?

- 1991 var jag rektor på Kävesta (sedan 1983) och aktiv i den nybildade rektorsföreningen för landstingsskolor. Genom den fick jag förtroendet att representera Landstingsförbundet i Folkbildningsrådets folkhögskoledelegation. 1994 förstärktes rådets kansli och jag anställdes som folkhögskolesekreterare. Jobbet innebar ansvar för en mycket stor bredd av folkhögskolefrågor och jag fick vara något av allt-i-allo.

Idag är jag handläggare på bidragsenheten och arbetar med bidragsfördelning och statsbidragsvillkor i huvudsak. Samtidigt finns många skolformsfrågor kvar.

Folkbildningsrådet har blivit mer myndighetslikt, vilket ställer krav på en mer formell hantering av våra ärenden.

Ja, hur ser du på uppgiften att både vara i myndighets ställe och i medlems ställe. Vi som betraktat utvecklingen ur skolornas perspektiv tycker ju att rollen som skolformsföreträdare allt för mycket fått stå tillbaka för myndighetsuppgiften.

- Folkbildningsrådets medlemmar (RIO, SKL och Fbf) bestämmer vad vi ska göra utöver det som regeringen fastställer i förordning och riktlinjer. Medlemmarna har nu senast velat renodla Folkbildningsrådets myndighetsroll och plockat bort medlemsuppdrag som Folkhögskolornas informations-

tjänst och Folkbildningsnätet.

För att kunna hävda skolformen och för att kunna få legitimitet för fördelning av 3,7 miljarder, tror jag att ett mer myndighetsliknande arbets sätt varit nödvändigt. Vi har bra kontakter med andra utbildningsmyndigheter som UHR, Myndigheten för yrkeshögskolan, CSN och SPSM. Jag tycker nog att vi lyckats hävda folkhögskolans ställning vad gäller exempelvis studiestöd och tillträde till andra utbildningsformer.

Ja, hur ser du på den beslutade renodlingen. För- och nackdelar?

- Fördelen är väl att det blir tydligare både för folkhögskolor, för anslagsgivare och för andra myndigheter vad som är Folkbildningsrådets uppdrag. Det blir en större åtskillnad mellan den organisation som beslutar om fördelning, statsbidragsvillkor och eventuella återtag och de intresseorganisationer som företräder bidragsmottagarna. Folkbildningsrådet blir också mer jämförbart med andra utbildningsmyndigheter.

Det kan också vara en fördel att den service som folkhögskolorna själva finansierar och råder över är tydligare skild från FBR och har en annan arbetsgivare.

Fortsättning på sista sidan

FOLKHÖGSKOLE VETERANEN

MEDLEMSBLAD
FÖR FOLKHÖGSKOLANS
VETERANFÖRENING

www.vetfolk.dinstudio.se

Nummer 3
Årgång 14
sept 2014

Medlem i föreningen blir du genom att betala in medlemsavgiften f.n. 200 kr per år till Folkhögskolans Veteranförening plusgirokonto 400 28 34-2. Glöm inte att ange namn och adress

Innehåll

Intervju med Signild Håkansson	1
Aldrig blir en kvinna någon konstnär att hurra för?	2
Luft och ljus åt folket!	3
Nyliberal människosyn	6
Jag drömmer om folkhögskolan	7
Utsikten där uppfifrån	9
Finns det några gränser för folkhögskolans frihet?	9
Tanzania, Tanzania	10
Om eventuell resa till Kurdistan	11
Folkhögskoleminnen I-III	11

Redaktionskommitté

Egil Boraeng
egil.boraeng@swipnet.se

Urban Lundin
urban.lundin@folkbildning.net

Tore Mellberg
tore.mellberg@folkbildning.net

Layout

Tore Mellberg
tore.mellberg@folkbildning.net

Föreningens postadress

Folkhögskoleveteranen
c/o Lena Skördeman
Sunnanå, Stureborg
573 94 Ydre

Aldrig blir en kvinna någon konstnär att hurra för?

Lena Skördeman

Sommaren kan för några av oss ha inrymt ett besök på Sundborn med tät idyll och en bild av Carl Larsson. En annan bild får man i Birgit Rausings bok Tora Vega Holmström, nu nytryckt, om en dotter till folkhögskolefadern Leonard Holmström. Boken uppmärksammades nu i sommar av Dagens Nyheter's Birgitta Rubin tillsammans med en utställning på Moderna museet i Malmö.

Tora Vega började tidigt måla och teckna med stort allvar. System Malin skickade några arbeten till Carl Larsson för ett utlåtande 1896, och några av dem fann han charmanta, MEN, säger han

"Ett, och det allra viktigaste, har hon emot sig och det är hennes kön. Ty aldrig blir en kvinna någon konstnär att hurra för. Och gudbevare oss för alla dem vi ha, trots de mjekiga konst-kritikussarnas beröm öfver dem. Till konsthistorien gå de ej. Tattale dom!"

Nu ses Tora Vega som en betydande modernist och kolorist. I skriften Mitt lilla åttital beskriver hon sin barndom på Hvilans folkhögskola. En av bröderna Holmström var också konstnär och författare: Torsten eller CT.

Av Kjell Pettersson i Eslöv fick jag en diktsamling som Torsten givit ut. Den heter Gramina, gräs på latin, och varje dikt har namn av ett grässlåg. Poa Annua är namnet på vitgröe.

Var vi sletto en stig, var vi bundo vår häst,
Var vi tände för gröda vårt svedjande bål,
Var vi bände i stenbunden mark med vårt stål
Där var Vitgröe objuden gäst.

De ha följt oss som hund över vid latitud
Dessa vittnen som trampades ned av vår häls
Dessa blonda små liv som ha bladgrönt till själ
Och all människans färdsel till gud.

De ha följt oss som vore de barn av vårt steg
Som om daggfrisk de kände vårt anletes svett
Och nu teckna de tyst var vår drift har oss lett
Över markens förbannelses teg.

Vitgröe

Luft och ljus åt folket!

Per-Ola Jansson

Bildningsimperiet

ABF Sollentuna (senare ABF Nordöstra) och dess slingriga färd fram till den slutliga dikeskörningen är berättelsen om en organisation som ger sig ut på jakt efter nya möjligheter i ett försök att vidga sina ramar, men som därigenom hamnar alldeles snett. Man kunde kanske tro att man från början ville åstadkomma en tillväxt som var tänkt att kompensera för minskade offentliga bidrag. Men snart antar ambitionen sådana proportioner att vi förstår att syftet är ett annat. Det handlar nu främst om att tjäna pengar som vore man operativ på en marknad där folkbildningsuppgiften är oväsentlig. Verksamheten kläds i en ny legitimerande språkdräkt under hyllande av begrepp som "kreativitet, nyskapande, entreprenuriell, internationella förebilder, självbildning" med mera dylikt.

Det som framkommit i Svante Isakssons artikelserie reser flera viktiga frågor av stor principiell betydelse för den svenska folkbildningen. I vilken utsträckning har ABF-avdelningens försök till expansion varit del av en bestämd och av styrelse och representantskap beslutad satsning?

Har uppdragsgivarna förlorat kontrollen över ledningen? Har alltför mycket makt övergått till exekutiven, till avdelningens ombudsman och hans närmaste medarbetare? Är modellen med självkontroll och ansvarsdelegering misslyckad? Har Folkbildningsrådet, som har att fördela och ytterst granska de offentliga medlens användning i enlighet med vad förordningen föreskrivit, brustit i sin tillsyn? Svaret är ja på samtliga dessa frågor.

Under 10 år var jag anställd som rektor i denna ABF-sfär. Under de första sju åren var jag rektor för Södertörns folkhögskola som ingick i den stiftelse som ABF NO och Medborgarskolan Stockholm gemensamt skapat genom att överta två landstingsfolkhögskolor. De resterande tre åren var jag rektor på Brunnsvik, vars huvudman - Brunnsviks folkhögskoleförening - hade ABF NO som dominerande medlem sedan årsmötet i april 2009.

Apparaten går sin egen väg

Från första stund i mötet med de två studieförbundsavdelningarna stod det klart att man hade förvänt-

ningar på de två folkhögskolorna - Södertörn och Vaddö - att tillföra resurser, (sällan kompetens), till den egna verksamheten. Denna inställning gynnades av den snabba uppbyggnaden av SAGA-verksamheten från våren 2002. Stiftelsen blev den i särklass störste aktören i landet för dessa kurser fram till 2007. Studieförbundens nätverk kom utmärkt till pass för att snabbt komma upp i volym. De kurser som folkhögskolorna själva initierade var av blygsam omfattning. Vid årliga förhandlingar mellan rektorerna och stiftarna kom man överens om hur mycket av de statliga bidragen som skulle föras över från de två folkhögskolorna som betalning till ABF och Medborgarskolan för utförda tjänster.

När SAGA-medlen upphörde svalnade Medborgarskolans intresse för stiftelsen. Då påbörjades diskussioner studieförbunden emellan för att på ett bättre och effektivare sätt kunde gynna den egna verksamheten. När ingen samstämmighet om detta uppnåddes ledde det fram till att ABF "köpte" ut Medborgarskolan ur stiftelsen, vilket Svante Isaksson utförligt skildrat. Denna affär visar på ett tydligt sätt hur illa ställt det var inom studieförbunden och i stiftelsens styrelse med kunskapen om vad en stiftelse är för typ av organisation. Man bortsåg helt enkelt från att en stiftelse inte har någon ägare - men kom ändå fram till en affärsliknande uppgörelse. Medbor-

garskolan torde ha "skrattat hela vägen hem från banken" efter de lyckosamma åren med SAGA-verksamheten och klippet man gjorde i uppgörelsen med ABF angående frånträdet ur stiftelsens styrelse. Det som skedde var alltså att Medborgarskolan köptes ut från Vaddöfastigheten - som ägdes av stiftelsen - efter segdragna förhandlingar om fastighetens värde. Fastigheten hade stiftelsen i praktiken fått till skänks av Stockholms läns landsting. De mycket goda villkor landstinget gett stiftelsen vid övergången syftade till att säkra den fortsatta driften av den anrika folkhögskolan.

Varför var ABF så angeläget att betala drygt 10 miljoner för att slippa samarbetet med Medborgarskolan? En trolig orsak var säkert att man kände sig obekväma i rollen som samarbetspartner till Medborgarskolan - ett samarbete som kunde lägga hinder i vägen för fortsatt expansion på marknaden, där man ville uppträda med arbetarrörelseprofil. ABF Sollentuna hade under tiden sedan stiftelsen skapades ofta fått stå ut med misstänklighöranden av typen:

"/ ... För den oinvigde kan det vara ointressant vilken ABF-organisation som blir ny huvudman på Brunnsvik. Men ABF Sollentuna har sedan länge en ohelig allians med studieförbundet Medborgarskolan som hör hemma på den borgerliga högerkanten. De båda studieorganisationerna bildade 2002 stiftelsen

Väddö och Södertörn folkhögskolor.../”

Krönika i DD skriven av Ulf Lundén 2009-02-23.

Lorens Axelsson, aktiv i Borlänge, var av annan uppfattning och avrådde Hindrikes bestämt från att släppa samarbetet med Medborgarskolan – vilket han ansåg som kreativt, nyskapande och föredömligt. Jag citerar honom i ett mail ställt till Hindrikes med flera 2009-02-03:

”Min uppfattning är att ni håller på att bygga upp en lika snäv SAP-betonad organisation som den som just håller på att gå i graven. Tänk om!”

De stora affärer som småningom ledde fram till den ”stora omorganisationen” – som dockades mot vad som redan åstadkommit var främst övertagandet av Säbyholms naturbruksgymnasium och Brunnsviks folkhögskola. Under mitt första år på Brunnsvik framstod styrelsen där som en helt normal och till skolan anpassad skara av fackliga representanter och politiker vilka stod arbetarrörelsen nära. Något fungerande och protokollförande AU förekom dock inte, som det gjorde i stiftelsen Väddö-Södertörn. Av styrelseprotokollen framgår att de beslut som fattades var ”äkta” och att medlemmarna uppträdde som om de förstod att ansvaret var deras. Efter årsmötet våren 2010 blev allt annorlunda. Flera ledamöter avgick och ersattes av nya. Det visade sig att Brunnsviks nye ordförande, Lars Starkerud, skulle sitta kvar i ABF Nordösts styrelse, där han var vice ordförande. Där satt nu medlemmar som nästan samtliga var ordförande i de olika verksamheterna i periferin. Det blev uppenbart att det inte längre var på Brunnsvik som besluten som rörde skolan fattades utan i ”hemliga” styrelsemöten i Häggvik. Dessutom bildades ett ”utvecklingsbolag”, som en politbyrå där den exekutiva eliten samlats. Bolaget var ansvarigt inför en egen styrelse, vid sidan om ABF:s egen huvudstyrelse. Här är det uppenbart att ”apparaten börjat

gå sin egen väg”. Därför är det dags att citera Bengt Abrahamsson:

”Ur byråkratians analysens synpunkt är det emellertid intressantare att maktövergången så ofta sker med de senares gillande, ja, ofta med deras aktiva tillskyndan. Makten delegeras till administrationen i avsikt att organisationen därigenom skall bli effektivare och fungera som ett slagkraftigt instrument för genomförandet av intressentgruppens syften.” (Organisationsteori – om byråkrati, administration och självstyrelse, AWE).

I vårt fall vände slagkraften till sin motsats. Hur mycket de olika styrelserna kände till om vad som förbereddes eller tänktes av ledningen i det stora hela har jag ingen klar uppfattning om. Inför övertagandet av Säbyholm pågick under en längre tid överläggningar med Landstinget - i vilka jag själv deltog - utan att det klart framgick på vems uppdrag vi förhandlade. Varken ABF-styrelsen eller Stiftelsens styrelse var informerad om vad som pågick.

Vid den här tiden var ambitionen att mer eller mindre få Säbyholm till skänks och dessutom förses med en rejäl summa för att täcka omställningskostnaderna, alltså en uppgörelse med Landstinget av liknande slag om Säbyholm som uppnåtts med stiftelsen Väddö och Södertörn folkhögskolor. Men så blev det alltså inte.

Brunnsvik

Tommy Hindrikes', den verkställande tjänstemannens, ledarskap upplevde jag som mycket ombytligt, förvirrande och i avsaknad av klart utsagd målsättning med verksamheten. ”Röde Börje”, Borlänges starke man framhölls ofta som den idealiske arbetarledaren av Hindrikes. Det gällde att få alla trådarna att sammanstråla i en punkt, och att hålla facket så långt ifrån sig som möjligt. Vid många sammankomster höll Hindrikes en mycket låg profil. Han lät ofta, särskilt vid större sammankoster, företrädare för de olika verksamheterna hålla i

föredragningarna. Om det var något som inte framställdes som positivt, framförallt ekonomiskt, yttrade han sig med dov och hög röst. Vid ett tillfälle, under en föredragning om Brunnsvik, som vår ledningsgrupp genomförde vid en samling på Väddö våren 2010, som inte föll TH på läppen, hotade han med att ”skicka upp folk” (!) till Brunnsvik om jag inte gjorde som han sa.

Upplägget på papper, ”imperialismen”, upplevdes givetvis som imponerande av de flesta. En studieförbundsavdelning, tre folkhögskolor, ett gymnasium och flera bolag och mängder av olika plattformar. En given poäng vore givetvis att uppnå stordriftsfördelar vad gäller infrastruktur och material, men någon systematik i detta uppnåddes aldrig. Besparingsivern tog sig istället andra vägar. Här ett exempel:

”... Jag tror det handlar om ett nytt sätt att arbeta på som är främmande för gamla kulturer. Det ser jag i fshk världen/landstingsvärlden mm.

Inom ABF har vi idag en kärna på 5 personer som arbetar med folkbildningsverksamheten, dessa personer genererar genom samverkan med externa aktörer ca 85 000 studietimmar med 12 000 deltagare, med 45 000 personer i olika kulturarrangemang.

Vi har ca 400 timanställda cirkelledare mm

ABF Norra Stor Sthlm har ca 40 personer heltidsanställda, 120 000 studietimmar, skillnaden mellan bidragsdelen är att vi genererar ca 10 milj i statsbidrag ABF Norra har ca 35 milj.

Vi har inga kommunala bidrag längre utan måste förlita oss på att vi profilerar våra utbildningar/tjänster och att vi är bättre än våra konkurrenter annars blir vi utslagna. Vi har i Sthlm ca 800 utbildningsanordnare som konkurrerar om de olika uppdragen och deltagarna.

Det handlar om att vi ständigt förnyar våra utbildningar/tjänster

vilket har resulterat i en större efterfrågan..."

/ Ur mail från Tommy Hindrikes 2010-06-10.

Vid ett tillfälle när ekonomin började kärva på allvar på Brunnsvik frågade Hindrikes om jag kunde tänka mig att ta på mig rektorskapet för alla tre folkhögskolorna. Annars såg han sig själv tvungen att göra det. Idag är, vad jag förstår, en rektor anställd med ansvar för alla tre folkhögskolorna. Det kan givetvis inte fungera.

När Brunnsviks budget för 2010 arbetades fram dök det upp en kostnadspost som "chefsekonomien" lagt till utan motivering. Posten uppgick till 800 000 kr. Jag fick inget bestämt svar på vilka kostnader posten avsåg. Det visade sig att det var vad ABF tänkte sig att "mjölka" ut ur Brunnsvik som ersättning för ABF:s insatser. Periferin skulle alltså dra in pengar till centrum. Fakturor från ABF skulle dyka upp på Brunnsvik.

Verkligheten hann ikapp verksamheten på Brunnsvik med förödande kraft. Konferensdelen omsatte 2010 långt under förväntningarna. Avbokningarna var legio. Satsningen på de 5 nya långkurserna hotades. Trots ett nytt stort internat, ett hem för minderåriga flyktingar, ett gott samarbete med AF och kommunen gick Brunnsvik mot ett stort underskott. Under hela tiden gjordes mer eller mindre fåfänga försök att få till stånd samarbeten med regionala organisationer rörande korta utbildningar, trygghetsaktiviteter m.m. Styrelsen började diskutera drastiska nedskärningar på personalsidan inspirerade av ABF:s egen personalpolitik (se ovan!). För mig ledde detta fram till att jag accepterade TH:s förslag om en avtalspensionsuppställning på nyåret 2011.

LO har under lång tid fått "stå i fläkten" för alla förändringar på Brunnsvik som nu lett fram till

skolans nedläggning. Man kan ha vilka synpunkter som helst på LO:s inställning till Brunnsvik som folkhögskola – men något "bildningshat" eller förakt för folkbildning har jag inte mött från någon LO-representant. Jag är övertygad om att det

är en krass verklighet som påverkat LO:s beslut att centralisera sina kursaktiviteter till Runö, trots att besparingar och rationaliseringar gjorde att underskotten på Brunnsvik försvann efter jubileumsåret 2006. Jag har bara gott att säga om Kjell Ahlberg och Enrico Barile som haft LO:s uppdrag att finna bästa möjliga lösning för Brunnsviks framtid trots att utfallet kunde blivit bättre.

I min egen vision är jag fortfarande övertygad om att en internatbaserad folkhögskoleverksamhet kunnat uppnå stabilitet på Brunnsvik, om än med en viss anpassning av byggnadsbeståndet om LO stått kvar med sitt huvudansvar för skolan under en 3-årsperiod.

Oegentligheter

Ambitionen att dra in pengar från periferin till centrum har gäckats, dels av att verksamheterna har gått med underskott, dels av att den statsbidragsbaserade basen inte tillåter överföring av medel mellan olika juridiska personer. Svante Isakssons artiklar visar att så har skett. Man har skapat en sagovärld som kanske liknar en koncern, men som inte alls tillåter flöden av pengar hit och dit. Praktexemplet är förstås uppställningen mellan ABF och Medborgarskolan angående stiftelsen. Huvudmannabidrag är en

klassiker inom folkbildningen, men här handlar pengastöd från ABF inte om bidrag, utan om lån som skall betalas tillbaka. Så, vad tjänar allt till?

I en verklighet där bidragen hela tiden tvingar fram besparingar, krympningar och till och med övergivande av internatet, är det begripligt om folkbildningen söker andra sätt att finansiera sin verksamhet. Men som vårt fall visar – så utsätter man sig för stora risker. Kravet på kontroll och effektiv uppföljning av hur statsbidragen används måste följa med i denna utveckling. Folkbildningsrådets myndighetsroll har ända sedan tillblivelsen 1991 varit ifrågasatt. Ibland har den ansetts som löslig, ibland som en befriare från regelbyråkratins järngrepp. Men när det som nu är uppenbart att en betydande verksamhet kan misstänkas ha missbrukat resurser avsedda för folkbildningsverksamhet måste någon form av myndighetsutövning påkallas. Om rådet alltid hänvisar till förbundens och skolornas egen utvärdering från händer man sig myndighetsrollen och på så sätt utsätts hela den samlade folkbildningen för en stor fara. Hur lätt är det inte för regering och riksdag att ifrågasätta stödet till folkbildningen om missbruk inte kan stävjas!

Nu är det dags att vädra och släppa in ljuset i både en av ABF:s egna organisationer och Folkbildningsrådet. Folkbildningsrådet måste agera. Om myndighetsuppgiften tolkas så passivt måste bedömningen bli att frånvaron av myndighetskontroll utsätter hela folkbildningen för risken att klassificeras som en "lekstuga" inför offentligheten. Om vi saknar möjligheten att juridiskt ställa rådet till svars för sin oförmåga, är det ändå uppenbart att vi kan göra det på moralisk och etisk grund.

Och för det måste alla som är verksamma inom folkbildningen ta sitt ansvar.

Nyliberal människosyn

Urban Lundin

När jag fostrades in i folkhögskolevärlden på 70-talet var det oerhört viktigt att diskutera begrepp som människosyn, kunskapssyn och samhällssyn. Då fanns det en ganska stark uppslutning kring en mer kollektivistiskt inriktad människosyn. Idag har den hållningen fått konkurrens av extremt individualistiska förhållningssätt. Många människor ser sig själva som ett varumärke som ska säljas, helst till ett riktigt bra pris. Då borde väl diskussionens vågor gå höga, men min upplevelse är att hållningen "jag, jag, jag" istället för "jag, du, vi" får stå ganska oemotsagd.

Människors värderingar grundas i den vardagsverklighet de upplever. I bondesamhället såg herremän, bönder och drängar olika på saker som rättvisa, jämlikhet etc. I industrisamhället hade de flesta arbetare samma utsiktspunkt. Deras ideologi blev med naturnödvändighet kollektivistisk. Socialdemokraterna och partierna på vänsterkanten blev deras naturliga val när röstsedeln skulle läggas. Inom medelklassen fanns det större utrymme för ett individualiserat förhållningssätt. De tenderade åt det liberala hållet med individens frihet som grundläggande värde. Liberalism är nära förbundet med begrepp som jämlikhet, individuell frihet, mänskliga rättigheter, yttrandefrihet och demokrati. I Sverige är vi vana vid att liberalerna är socialliberaler, dvs. att de också känner ett ansvar för individer som drabbats på olika sätt.

För att ett samhälle ska kunna svinga sig upp från fattigdom till välstånd krävs gemensamma tag och stark uppslutning kring gemensamma normer. Utrymmet för egna tolkningar är begränsat. I Sverige har vi levt under starkt tryck att underordna oss dominerande föreställningar. Under 60- och 70-talen började de här fundamenten vittra. Svenskens självbild kom att ändras drastiskt. Jag är inte bara en del

av ett kollektiv, jag är också – eller kanske i första hand? – en individ med egen personlighet och egna tolkningar av omvärlden.

Men ännu fanns det en väldig styrka i de mer kollektivistiskt inriktade partiernas budskap. Socialdemokratin levde på 80-talet i ett framgångsrus med Åman-lagar och löntagarfonder som tydliga uttryck för sossarnas självöverskattning, en självöverskattning som straffade sig. Borgerligheten gick till attack på bred front, och med facit i hand kan man konstatera att de lyckats. På område efter område har en liberalisering och avreglering skett. Kollektivet får stå tillbaka för individen. Det goda med den här utvecklingen, möjligheten att odla INDIVIDUALITEN, förvandlades snart nog till ren INDIVIDUALISM. Skillnaden mellan begreppen är enorm. Individualiteten vill stärka de egna möjligheterna, individualismen de egna fördelarna.

Författaren Ana Udovic har nyss gett ut en bok som heter *Generation Ego*. Hon säger att ett samhälle knappast kan fungera om dess invånare gör allt för egen vinnings skull och inget för andra. Men det är just vad vi lär våra ungdomar idag: att vara självupptagen lönar sig. En gymnasieskola där kunskap bara är värd något om den går att omsätta i framtidsplaner och höga betyg är skrämmande, liksom beskrivningen av en högskoleutbildning där studenterna inte längre har grundläggande kunskaper i hur man skriver en korrekt uppsats eller hanterar information. Anställningsbarhet ställs före värdet av kunskap i sig och lärarna tvingas ägna tid åt att lära ut saker som studenterna borde fått med sig från gymnasiet.

Det handlar inte om alla unga är självbespeglade. Om unga är självupptagna, individualistiska och odlar sina personliga varumärken från tidig ålder beror det på att de lever i ett samhälle där detta både

uppmuntras och krävs av dem. De tillhör en generation som måste ha sin framtid utstakad redan i skolvalet och betygen.

Men det finns en motbild i den rörelse där man runt om i landet, på arbetsplatser och skolor, protesterar mot Sverigedemokraternas besök. De brandmän i Malmö som tog ställning mot partiledaren Jimmie Åkessons visit till brandstationen har fått blommor, godis och andra gåvor som tack för sitt kurage. Det blir svårt att frammana bilden av en ungdomsgeneration som självupptagen när gymnasieelever, oftast utan stöd från skolläda, blockerar ingångar och demonstrerar mot SD:s besök.

Den nyliberala ideologin splittar samhället och dömer vissa till utanförskap. Jag vill understryka att en del av de tendenser som möjliggjort mer av individuell frihet är bra. Dragkampen mellan individ och kollektiv har förskjutits kraftigt åt individhållet. Vad jag vänt mig emot är att pendeln svängt så kraftigt att betoningen av individens fri- och rättigheter tagit sig rent stolliga former, som t.ex. i Centerns idéprogram från i vintras.

Vi har tappat balansen. Vi behöver inte mer nyliberal politik, vi behöver mindre. Mycket mindre.

Jag vill försöka motivera den här hållningen lite mer filosofiskt. Inte för att jag har några större själsdjup att loda, men det är viktigt att se vilka vi är. Hur vi som individer kan förhålla oss till de här frågorna har författaren Göran Rosenberg förtjänstfullt rettet ut i boken *Plikten, profiten och konsten att vara människa*. Utgångspunkten för hans resonemang är att han besöker sin svärfar som ligger döende på ett privat sjukhem. En av vårdarna sitter vid hans sida och håller svärfaderns hand. Det ingår säkert inte i arbetsuppgifterna, men vårdaren känner att han måste. Måste för att vara en människa. Det känns som

en plikt för honom. Plikt är inte lust eller böjelse. Plikt är motsatsen till lust och böjelse. Vi överlever inte som människor om vi slutar att äta, dricka och fortplanta oss, men sådant gör vi inte av plikt utan av biologisk drift. Det vi gör av plikt kan inte "räknas hem" som det brukar heta. Vi håller en döende i handen för att vi vill att någon ska hålla oss i handen när vi ska härifrån. Det är förhoppningen, men vi vet ju inte säkert om det blir så.

Ingen av oss kan fritt välja hur vi blir till som samhällsvarelser. Vi väljer inte att vara sociala varelser. Vi är sociala varelser innan vi formas till individer. Och i den processen formas vi av de berättelser som omger oss, historier som länkar oss

till varandra.

När ett samhälle inte fungerar så bra, så är det ett mått på att berättelsen inte fungerar så bra. Och hur reagerar vi då? Jo, eftersom berättelsen om samhället inte kan hålla oss samman, så växer sig en annan berättelse stark, berättelsen om den ensamma individen som klarar sig utan samhället. Det är tvivlarnas och skeptikernas och de två tomma händernas berättelse. Det är berättelsen om det offentliga livets hopplösa förfall och det privata livets själv-tillräcklighet. Det är berättelsen om hur man på olika sätt - på alla sätt - kan leva gott och leva ut sin individuella lust och sina individuella begär. Skyldigheter mot andra får en minskad betydelse, men rättigheter

för den enskilde desto större. Men inga rättigheter i världen kan ge någon av oss möjlighet att välja våra föräldrar och därmed det sociala sammanhang vi föds in i. Inga rättigheter i världen kan ge barnet goda vanor och goda förutsättningar om föräldrarna struntar i sina plikter.

Det är den här förskjutningen från det pliktdrivna till det som är profitdrivet som utgör en kärna i nyliberalismen.

Som individer måste vi alla ställa oss frågan hur vi själva ska dra gränserna mellan profit och plikt, mellan egennyttja och altruism. Det är en brottning med starka krafter, och den matchen kan vi kanske inte vinna. Men vi kan kämpa väl!

JAG DRÖMMER OM FOLKHÖGSKOLAN (en följetong)

Stewe Claeson

Kapitel 10 Minnesbild av den gode pedagogen

"Efteråt står Stav och ler. - - - Han ler som ville han säga:
Sen nu! Vaknen nu! Jag förkunnar eder en sippe som slår ut
i själens ödemark!"

Harry Martinson (Nässlorna blommar, 1935)

Jag föreläste, och en av deltagarna kom efteråt fram och sa att det knappast kunde vara första gången jag pratade om det jag pratat om: nödvändigheten av att läsa skönlitteratur för att förstå världen. Jag sa att det sannerligen inte var första gången, jag hade väl knappast gjort annat de senaste bortåt femtio åren. "Märkligt", sa den välvillige ännu mycket unge mannen, "och du har sådan entusiasm fortfarande, sådan glöd? Blir det inte långtråkigt att säga samma sak?" Jag fick veta att han var lärare, under några år arbetat som gymnasielärare, att han tröttnat på att upprepa samma kurs och nu arbetade som journalist i fackföreningspressen. Han hade undervisat samma årskurs i historia, samhällskunskap och litteratur, berättade han, "men efter sju år stod jag inte ut med att höra mig själv längre". Underförstått: blev jag inte trött på att säga samma sak, om och om igen? Jag drog mig till minnes en scen i Marcel Reich-Ranickis under-

bara memorarer, *Mein Leben* (1999), där Reich-Ranicki av ren tillfällighet träffar den världsberömde violinisten Yehudi Menuhin i en restaurangvagn på ett tåg och där denne berättar att han reser land och rike runt och kväll efter kväll spelar Beethovens och Brahms sonater.

Och Reich-Ranicki frågade om det inte blev långtråkigt i längden.

Här stod jag nu, i den blekingska föreläsningssalen medan folk sorlade omkring mig på väg till lunchen, och betraktade den unge fackföreningsjournalisten och tidigare läraren, som inte kunde förstå att jag inte var uttråkad av att säga samma sak, gång efter gång, i föreläsning efter föreläsning. Och jag citerade till sist vad Menuhin hade svarat: "Wenn man sich jeden Abend wirklich Mühe gibt, wird es nie langweilig."

Han nickade lite disträ och gick tillbaka till sina journalistvänner, han förstod väl inte tyska.

Men jag tänkte en stund över just

det där, och nu, när jag skriver detta till gamla vänner som, som jag, använt sitt liv till att undervisa, det vill säga, gång efter annan förklarar samma saker, beskrivit samma fenomen, talat om samma formler eller lagt ut texten kring samma diktsvit, så slår det mig att den gode läraren alltid varit en som varje gång betraktar det som förestår som första gången: framför sig har man nya ansikten, gamla eller unga, framför sig har man deltagare som man nu skall överraska, förföra, diskutera med och visa, och vill det sig kommer det som bör hända att hända: något ändrar sig i den ena elevens blick efter den andre: så är det alltså! Det enda man kan göra - att ge incitament till insikt. Insikten kommer för var och en och är vars och ens eget verk.

Jag tror inte jag skulle tagit mig tid att skriva detta om det inte vore för en händelse som jag av en tillfällighet kommit att minnas. Jag har under många år varit fascinerad av skild-

ringar av lärare i romaner, från alla möjliga tider och alla möjliga kulturer. Läraren är inte sällan den första, ibland den enda, verkligt betydande vuxna person barnet kommer i kontakt med. Läraren blir den verkliga porten till världen, till allt det där som inte syntes från barnkammaren. För mig var det i hög grad så. Och det jag kommit att minnas har med ett möte med en gammal lärare att göra. För ett antal år sedan sprang jag på min gamle engelskalektor i en bokhandel i Göteborg. Jag skulle fylla 11 när jag började i läroverket, i min släkt var jag den förste som gick på det man i Göteborg kallade fin skole, ingen i släkten talade främmande språk och nu skulle jag lära mig engelska, snart tyska och franska, men här stod jag nu, vuxen, sedan länge rektor, och talade med min första språklärare. Jag visste att han skrivit en engelsk grammatik, att han var en uppburen pedagog, att han sedan länge var pensionerad, ja jag räknade ut att han måste närma sig de nittio. Han kände inte igen mig. Jag presenterade mig och han sa att han svagt mindes mig för att jag hade ett felstavat engelskt namn. Han frågade vad jag gjorde, och han såg upp, såg förbi mig ut i luften, och suckade. "Ja", sa han, "skolan", sa han, "det går inte en dag utan att jag minns den där tiden", sa han, såg länge ned i bokhandelns hyllor utan att fästa blicken och la sedan till, långsamt, nästan ohörbart: "Det går inte en dag utan att jag önskade att jag fortfarande undervisade." Jag teg en stund, sedan sa jag att jag hade lust att berätta vad han betytt för mig vad gällde språkstudier. Vi flyttade oss till hyllans sida där det fanns en stol för honom att sätta sig på. Jag sa att jag var fullständigt panikslagen under första terminen när jag fick vet att det fanns sådant som första, andra och tredje person, och jag minns att jag grubblade mig vaken för att försöka komma på ett knep att minnas vilket som var vilket. Och att just han, min engelskalektor, kommit till min räddning, när han en dag hade sett på oss i gamla ett-fem-

a och sagt att det där med första, andra och tredje person verkar svårare än det är. Jag frågade honom nu om han mindes vad han gjorde? Han såg upp på mig och log med hela sitt lektoriska gammelmansansikte och sa: "Jag vet", sa han, "jag gjorde det varje år, och jag ger mig katten på att det i varje klass fanns en liten pojke som du, som jag på det viset lyfte bort en börda för."

Vad han den gången gjorde var att suddade ut allt på svartatavlan. Sedan hade han i ena kanten av tavlan skrivit med liten stil: jag. Bara det, det såg ut som en liten vit smutsfläck. Sedan hade han gått till svartatavlan andra kant och skrivit med lika liten stil: du. Och vänt sig till oss och sagt att han nu skulle skriva allt annat på mitten av tavlan, jag minns att han började skriva: vårt läroverk, skolans tak, tavlan, bordet, min åldriga mamma, den gula lastbilen, ett år på sjuttonhundratalet, den döda flickscouten, köttbullens färg och president Eisenhower, sedan vände sig och sa att så där skulle han kunna hålla på att skriva, dag ut och dag in, ja ett helt år, om det bara fanns plats på tavlan och tillräckligt med kriter. Och så sa han, när han lagt kritan från sig: "Och alltsammans är tredje person." Han pekade på smutsfläcken och sa: "Det där är första person. Jag. Bara det ordet, inget annat." Och långsamt gick han till tavlan andra kant: "Och det där är andra person. Bara det lilla ordet. Bara du, inget annat. Inte ditt ansikte, för det är tredje person, inte din mamma, för hon är också tredje person fast hon antagligen inte vill veta av det, bara ordet du. Kära pojkar.

Det finns egentligen bara tredje person. Plus lilla jag och lilla du. Men i det stora hela försvinner sånt i mängden."

Här satt han nu på bokhandelsstolen och såg på mig.

Jag har aldrig glömt det, sa jag. När han reste sig, mödosamt, nickade han och sa

att han märkt det. Och la till: "Och det skall du veta, det var lika roligt varenda gång. Varenda gång."

Jag skrev i den här veteranföljetongen att jag önskade att många skulle beskriva husmödrar, vaktmästare och annan övrig personal som betytt så mycket för så många i folkhögskolan. Rektorsbeskrivningar finns det ett stort antal, jubileumsskrifterna brukar ha rektorerna under specialuppsikt. Men visst minns de flesta av er makalösa lärare? Varför får vi bara beskrivningar av dem när de är borta? Varför läser vi romaner om lärare som var betydelsefulla – när de själva sällan kan få uppleva att det de gjorde var betydelsefullt? Jag har lagt från mig Marcel Reich-Ranickis memoarer (men uppmanar alla som kan att läsa den). Också i den boken förekommer ett antal makalösa lärarporträtt; och märk väl, den unge polske judepojken gick i nazistiskt läroverk i Berlin under 30-talet! Men porträtten av lärare som visserligen bar brun skjorta och tvingades till egendomliga ämnesval visar likafullt på personer som hela tiden såg sina elever och hela tiden bemödade sig. Bemödade sig. Gång efter gång. Utan att känna leda. Därför att framför dem satt varje höst nya ansikten, nya förskrämda eller uppmärksamma ansikten. Och varje höst måste ju det där med första, andra, tredje person tas om. Es wird nie langweilig.

Och som med min gamle engelskalektor är det med mig, sju år efter pensioneringen. Jag längtar tillbaka hela tiden. Hela tiden.

Prenumerera på Folkhögskoleaktuellt

Om du är intresserad av att prenumerera på Folkbildningsrådets nyheter om folkhögskolan, gå då in på följande sida:

www.folkbildning.se/aktuellt/Folkhogskoleaktuellt

Du klickar på länken [Prenumerera på Folkhögskoleaktuellt](#) och fyller i ditt namn och e-postadress

Utsikten där uppifrån

Urban Lundin

Jag tycker att berättelsen om hur Stewe och hans gamle gymnasielärare båda ständigt längtar tillbaka till undervisningen är underbar och rörande. Och lite jobbig! För han som Stewe träffade på, han som under några år arbetat som gymnasielärare och tröttnat på att upprepa samma kurs, han finns i mig! Stewe och hans gamle lärare finns också i mig, men kanske inte i tillräckligt hög grad för att längta tillbaka till undervisningen varje dag. För också jag kan känna att jag inte står ut med att höra mig själv upprepa att "procenträkning inte är ett räknesätt. Det är ett sätt att jämföra tal, antingen delen med det hela eller förändringen med det ursprungliga."

Jag vill ibland jämföra undervisning med att tillsammans med en deltagare klättra upp för en stega. Målet är att komma upp på taket, så att man kan sätta sig och titta ut över nejden. För när man kommit upp, förstår man vitsen med att lära sig saker. Där uppifrån får man nya och vidare perspektiv. Den gode läraren bör befinna sig på stegen tillsammans med deltagaren, och aldrig förtrötts i att nogsamt förklara hur nästa stegpinne ska nås. "Parenteser i matematiken är ett sätt att upphäva regeln att multiplikation och division går före addition och subtraktion. Prova nu att flytta höger fot till nästa stegpinne." Men jag har kommit på mig själv med att sitta uppe på taket och tala till deltagaren som befinner sig på väg uppför, istället för att klättra tillsammans med honom/henne. Har man redan lärt sig uppskatta utsikten däruppifrån, vill man betrakta den så ofta som möjligt.

Det vore kul att få fler vittnesbörd från Folkhögskoleveteranens läsare runt detta. Var ni där och assisterade på stegen? Eller satt ni som jag uppe på taket? Lade ni ut spänger över sankmarken och hjälpte deltagaren över, eller stod ni på andra sidan och hejade på?

Finns det några gränser för folkhögskolans frihet?

Veteranföreningens höstseminarium i Stockholm torsdagen
den 8 oktober 2014 kl. 10-16

Folkhögskolans frihet, som bl. a. rymmer möjligheten att ordna kursverksamhet med ett innehåll som inte styrs av centrala läro- och kursplaner och i former fria från betyg, där friheten finns att göra anställningar och elevantagningar utan behörighets- och tillträdesregler, är det en frihet som saknar gränser?

Folkhögskolan, unik i sin mångfald, har på senare tid blivit blivit mer och mer differentierad i sin utformning. Grånade folkhögskoleveteraner har kanske med förvåning sett att man kunnat driva en folkhögskola helt och hållet med undervisning på distans, eller utan att ha tillgång till lokaler eller utan att ha tillgång till egen personal. Exempel finns där lärarkollegiet till allmän kurs hämtats/upphandlats från en annan folkhögskola, och det har förekommit att privata företag genomför kurser för en folkhögskolas räkning. Kan/bör ett konfirmandläger rapporteras som en folkhögskolekurs (18-årsgränsen gäller inte längre för specialkurser – där gäller nu 13-årsgräns)?

Det finns många exempel på kreativiteten när det gäller att inom den förmenta frihetens ram anordna, utforma och genomföra den verksamhet som skolor rapporterar som statsbidragsberättigad. Men är allting möjligt eller ens tillåtet? Eller finns det sådant som faller utanför rimlighetens gräns?

Den frihet som folkhögskolan har innebär att enskilda folkhögskolor inom mycket vida ramar och gränser kunnat tolka innebörden av vad som är folkhögskolemässigt i fråga om innehåll, organisation och användning av statsbidraget på många olika mer eller mindre etiskt hållbara sätt. Det har ansetts vara en fördel med mångfald, men utvecklingen kan också vara tveksam, speciellt om enskilda skolor drastiskt avviker på avgörande punkter.

Folkbildningsrådet (FBR) har startat en diskussion om de förändringar som folkhögskolorna har genomgått de senaste årtiondena med avseende

på etiska gränsdragningar. Uppenbart är att det finns en trend mot en mycket lösligare folkhögskola än tidigare. Folkhögskolan är ju en oreglerad skolform, och det finns inget eller bara ett svagt kontrollsystem.

FBR har därför tillsatt en handläggare för etik- och gränsdragningsfrågor, Benton Wolgers. FBR:s styrelse antog också i februari i år nya riktlinjer om utredning och granskning av samt återkrav och avveckling av statsbidrag. Det finns nu även en rådgivande grupp för etik- och gränsdragningsfrågor med representanter framför allt från RIO och SKL, folkhögskolornas huvudmannaorganisationer.

Utifrån exemplen ovan kan man diskutera om statsbidraget används till det som är syftet, men det finns också många andra etiska frågor som ropar på en gemensam uppfattning bland skolorna.

Folkhögskolans Veteranförening anordnar onsdagen den 8 oktober ett intressant seminarium kring dessa frågor. Det sker under medverkan av FBR:s handläggare för etik- och gränsdragningsfrågor, Benton Wolgers, och Signild Håkansson, erfaren handläggare av folkhögskolefrågor på FBR.

Arrangemanget äger rum i Folkbildningsrådets (FBR) lokaler (Lokalen "Studieförbundet"), Rosenlundsgatan 50 (resealternativ: pendeltåg till Södra station), onsdagen den 8 oktober kl.10-16.

Vi får då även information om den nya folkhögskolepropositionen, som kom av trycket före sommaren.

Seminariet är kostnadsfritt. (Lunch avätes på egen bekostnad - högst 90 kr - på närbeläget matställe.)

Varmt välkommen till ett högtintressant seminarium!

Upplysningar: Kerstin Mustel (kerstin.mustel@bredband.net, eller tel 08-206415), som också tar emot anmälningar fram till 3 oktober.

Tanzania, Tanzania

Urban Lundin

Ett litet kåseri om ett land långt borta. Landet heter Tanzania. Första gången jag satte min fot på afrikansk mark var i september 1991. Det närmaste jag kommit innan dess var att jag stod i Sinai på den östra stranden av Suezkanalen. Det här var 1969, ett par år efter sexdagarskriget och Sinai ockuperades då av Israel. Vi stod alldeles intill vattnet och spejade västerut, och när vi ansträngde ögonen lite extra kunde vi genom dimman ana den västra stranden av kanalen. Egypten, Afrika! Så nära och så långt borta!

Så för mig var det något stort att komma till Afrika och till Tanzania. Vi flög på natten och landade i Dar es Salaam precis i gryningen. När jag tittade ut genom flygplansfönstret tänkte jag: "Jäklar vi håller på att landa i ett vykort!" Utanför planet vajade palmerna över den lite sandiga jorden. Det fanns låg bebyggelse alldeles intill flygplatsen, och bortanför staden kunde man se Indiska Oceanen. Det kändes väldigt exotiskt. När vi lämnade planet gick vi in i en vägg, som bestod av värme. Poff, sa det, och så började svetten porla.

När vi kom in till staden och jag för första gången mötte det pulserande stadslivet som jag kommit i kontakt med många gånger via TV blev jag nästan förskrämd. Inte bara nästan förresten. Jag var förskrämd, och hade helst velat hålla min chef i handen hela tiden. Men sånt gör man inte när man är 45 år! Min chef hade bott i Tanzania och rörde sig som fisken i vattnet. Jag höll mig nära honom, för jag ville inte bli lämnad ensam. För verkligheten var något helt annat än TV. Här var massor med människor i rörelse, försäljarna bjöd ut sina varor på trottoarerna, gatorna var fyllda av bilar som trängde på från alla håll, minibussarna tutade och konduktörerna hängde med 90 % av sina kroppar ut genom dörrarna, det låg en svag men tydlig doft av sopor i luften. Jag var inte bara i en annan världsdelen, jag var i

en annan värld, kändes det som.

Mitt uppdrag var att leda utvecklingskurser för rektorer och studierektorer på den tanzaniska motsvarigheten till svenska folkhögskolor. Vi träffade folk från ministeriet för att planera kurserna, och välja ut deltagare. För att jag skulle få lite miljökönnedom åkte vi ut till en skola tre mil utanför Dar es Salaam. Den låg på en kulle och vägen upp till skolan var ingen väg. Det var en

42-16421839 [RF] © www.visualphotos.com

brant klättring i terrängen, där bilen skuttade mellan och på stenarna. Halvvägs uppe såg vi en bil komma nerför backen. Vi stannade och den andra bilen kom helt nära. Intill fören satt en liten kvinna, som visade sig vara rektor på skolan. Hon tittade uppmärksamt på oss, och när hon kände igen min chef, tändes plötsligt en 1500 W strålkastare. Det var kvinnan som fyrade av ett bländande leende. Jag blev nästan strålskadad. Nu är den kvinnan sedan många år tillbaka min fru. Hur det gick till, ja den historien får jag berätta vid något annat tillfälle.

Dar es Salaam, ja. Det betyder ungefär "fridens boning" och är Tanzanias huvudstad, även om man fortfarande håller på med låtsasleken att kalla Dodoma för den officiella huvudstaden. Dodoma ligger mitt i landet nämligen, och

precis som på så många andra håll i världen tycker man att huvudstaden ska ligga mitt i landet, även om den i övrigt saknar alla förutsättningar. Nåväl, Dar es Salaam har en djuphamn, och det är något alldeles extra, för sådana är det ont om längs Afrikas östkust. När tyskarna ockuperade Tanganyika hade de till att börja med sitt centrum i Bagamoyo. Där finns fantastiska stränder, men ingen riktig djuphamn. För i princip

är hela Östafrikas kust en enda lång sandstrand. När man upptäckte möjligheterna att bygga en skyddad djuphamn kom Dar es Salaam att ta över rollen som handels- och administrativt centrum längs östkusten, och Bagamoyo förföll. Järnvägsnätet byggdes upp med Dar es Salaam som knutpunkt.

Några ord om Bagamoyo. Ordet betyder att lägga ner eller befria sig från sitt hjärta. För under slavhandeln visste de tillfångatagna att när de hunnit fram till Bagamoyo, då var hoppet ute. Därifrån skeppades man över till Zanzibar, där slavarna hölls fångna inför den stundande auktionen. Jag har på plats sett de vedervärdiga fånghålorna i källarutrymmena. Att någon överlevde den behandling de fick utstå är ett under. Vi har ju i skolan mest läst om triangelhandeln, där slavarna fraktades

över Atlanten till Nord- och Sydamerika. Men också på Afrikas östkust var slavhandeln stor industri. När det var som värst såldes 50 000 slavar årligen till de arabiska länderna, till Persien och till europeiska plantager ute i Indiska Oceanen. På fastlandet fanns flera väl upptrampade slavrutter med regelbundna karavaner, som hade centra i inlandet för att rasta och proviantera. En rutt går rätt igenom Tanzania från Tanganyikasjön i väster ut till havet i öster.

Jag är uppvuxen i Norrbotten. När jag någon gång läste om sultanen av Zanzibar kunde jag inte tänka mig något mer exotiskt. Och det är ett exotiskt land. Jag har flera gånger besökt ruinerna efter sultanens forna praktpalats, och då känner man verkligen historiens vingslag. Naturen är fantastisk. På östkusten finns milslånga kritvita stränder, och i Zanzibar Town finns Stone Town, gamla staden, som finns uppsatt på FN:s världsarvslista. Det är något alldeles extra att strosa genom gränderna där. Hittar man så småningom ut därifrån – det är inte alldeles enkelt - kan man på kvällen gå till Forodhani Park, som är turisternas favorittillhåll efter att solen gått ner. Där finns nämligen en matmarknad, där man kan festa loss på olika lokala specialiteter, som tillagas över öppen eld. Det ger en nästan magisk stämning.

I Stone Town, bara några kvarter från Forodhanimarknaden kan man passera det hus där landets stora son inom musiken växte upp. Just det, Freddie Mercury, sångaren i Queen.

Men nu åker vi tillbaka till fastlandet. Det vanligaste sättet är att ta en flygbåt, men man kan också åka med en dhow, en båttyp med flera tusen år på nacken. Den klarar sig bra på de grunda stränderna. Om vi åker inåt landet, så lämnar man efter ett tag kustslätten och når en högplata på 800–1 500 meter över havet. Man stiger uppåt utan att märka det särskilt mycket, men när man når Mbeya i sydväst är man upp på 1700 meters nivå, dvs. ungefär i höjd med Sulitelma fjällen i Sverige. I väster och norr ligger Rift Valley systemet. Det är som bekant en stor sprickbildning, som gör att en skaplig bit av Östafrika kommer att brytas loss och segla ut i Indiska Oceanen. Men naturen har ingen brådska så det kommer nog att ta några miljoner år, vilket i geologiska sammanhang är en kort tid.

I Tanzania finns Afrikas högsta och Afrikas lägsta punkt. Botten på Tanganyika sjön, som ingår i Rift Valley sprickan, ligger 358 meter under havsnivån. Vattendjupet i sjön är som mest 1470 meter. Det är en mycket speciellt miljö med mängder av endemiska fiskarter. De flesta av de arter vi hittar i våra akvarier kommer från Lake Tanganyika. Vid sjöns östra strand ligger Kigoma, och strax norr om staden ligger Gombe Stream National Park, där Jane Goodall under flera decennier studerat schimpansers sociala mönster. Jag tror att jag mött henne, men jag är inte säker. Den upplevelsen tänkte jag delge dig nästa gång.

Om eventuell resa till Kurdistan

I nummer 1/2014 (sid 10-11) av Folkhögskoleveteranen redovisades ingående innehållet i Veteranföreningens seminarium om den kurdiska folkhögskolan ASO i Irak, som ägde rum på Skeppsholmens folkhögskola den 11 februari i år.

Inom seminariets ram formulerades förhoppningen om att kunna genomföra en uppföljande studieresa under vintern eller våren till Kurdistan och den spirande folkbildningsverksamheten där. Närmare information om en sådan resa aviserades till att kunna ges under innevarande höst.

Eftersom det nu står klart att det politiska läget i regionen starkt försämrats och under överskådlig tid ter sig synnerligen instabilt, och eftersom också förutsättningarna för folkhögskoleverksamheten därmed starkt försämrats, är de planer på den resa dit som vi hoppats kunna genomföra för närvarande avbrutna och tills vidare vilande.

Styrelsen

Folkhögskoleminnen I-III

Du som ännu inte köpt Veteranföreningens publikation "Folkhögskoleminnen I-III" har nu möjlighet att till nedsatt pris förvissa dig om god läsning.

Drygt 30 författare berättar sina personliga upplevelser av händelser, människor och miljöer från ett femtiotal

folkhögskolor i hela landet. Du får ta del av drömmar och visioner som gett glädje och besvikelse, som mött stöd eller motstånd, och du möter även tankar och pedagogiska idéer som har engagerat människor inom folkhögskolan.

I trilogin medverkar inte enbart lärare och rektorer. I den tredje delen finns aspekter på folkhögskolan ur elevperspektiv, om en husmors viktiga uppgift, om fackligt arbete och om folkhögskoleinspektörens roll.

Det är en levande och annorlunda historia som skildras och som ger bestående intryck. De tre volymernas rika innehåll vittnar i hög grad om folkhögskolornas skaparkraft, uppfinningsrikedom och möjlighet att genomföra idéer.

Du kan läsa mer om författare och skolor på vår hemsida: vetfolk.dinstudio.se (under fliken "Skrifter").

Böckerna kan beställas till ett enkelt pangpris direkt från Bildningsförlaget, Västra Sörbys Bygata 16, 387 92 Borgholm. (Tel: 0485-560236. E-post: bildningsforlaget@telia.com)

Du betalar 75 kr per del, och bara 150 kr för alla de tre volymerna tillsammans. (Moms ingår. Portokostnad tillkommer.)

Fortsättning från första sidan

Men förändringen innebär också att distansen mellan folkhögskolorna och Folkbildningsrådet ökar. Systemet med beredningsgrupper har upphört. Där jobbade representanter från vår styrelse, från skolorna och från kansliet tillsammans med olika frågor som sedan skulle avgöras i styrelsen, t.ex. ansökningar från nya skolor, översyn av bidragsmodeller, studieomdömesfrågan etc.

Här på kansliet har vi jobbat nära tillsammans med FIN i olika folkhögskolefrågor. Nu hamnar vi i olika organisationer, även om vi självfallet kan fortsätta samarbeta.

En av de frågor du fick hantera i början av din ämbetsperiod var avskaffandet av de viktade och differentierade statsbidragen. Folkbildningsrådet fick utstå en massa kritik, främst naturligtvis från de skolor som missgynnades av förändringen. Men nu när dammet lagt sig (för det har det väl?) kan man ändå fundera över om viktade bidrag kan användas för att driva på och gynna verksamhetsformer som kan anses särskilt värdefulla. Hur ser du på detta?

- Frågan om differentierade bidrag är uppe varje gång det görs en statsbidragsöversyn. Efter den stora förenkling som skedde i slutet av nittio-talet, då framförallt borttagandet av musikbidraget väckte högljudda protester, har främst frågan om en återdifferentiering mellan landstingskolor och rörelseskolor varit aktuell.

Eftersom det är svårt att finna mätbara kvalitetskriterier som håller för statsbidragsfördelning, skulle man i stället kunna tänka sig att styra statsbidraget mot verksamhet som anses mer angelägen än annan. Hittills har en sådan styrning ansetts vara ett för stort ingrepp i folkhögskolornas frihet att göra egna prioriteringar, utöver de extra medel som avsätts för språkstöd till utlandsfödda och förstärkningsbidrag för insatser för deltagare med funktionsnedsättning.

Under 2015 genomförs en ny översyn av statsbidragsmodellen för folkhögskolorna. Gamla och nya förslag till differentieringar kommer

garanterat upp på bordet.

Folkbildningen har berömt sig av att ha världens kanske kortaste förordningstext, endast elva paragrafer. Detaljreglering saknas nästan helt. Det tycks ju ha fungerat skapligt under ett antal år, men händelserna på Brunnsvik, det faktum att skolor kan drivas utan anställda lärare, diskussionerna runt MKFC, etc. visar att några inte drar sig för att pressa systemet till eller över gränsen. Hur ser du på dessa avarter?

- Förordningen är kort, men den kompletteras av de statsbidragsvillkor och kriterier som fastställs av Folkbildningsrådet. Där finns en återreglering som har pågått genom åren och som har formulerats på förekomsten anledning. Det kan gälla ålder, avgifter, lärartäthet, allmän kurs, anordnarskap, heltid mm. Men det är inte tillfredsställande att springa efter och via regler försöka att stoppa eller begränsa det som är icke-önskvärt. Vi behöver en förnyad diskussion kring vad som är en folkhögskola och vad den ska kännetecknas av, snarare än fler regler som avser att hejda det som inte är förenligt med folkbildningens eller statsbidragets syften.

Det du benämner som avarter visar ändå att vi har tagit en del grundläggande förhållanden så mycket för givna att vi inte behövt beskriva dem. Men bara för att något inte är uttryckligen förbjudet behöver det inte betyda att det är lämpligt!

Det är säkert nödvändigt med återreglering, som du säger. Synd att det ska behövas!

När jag började som rektor på Åsa 1996 fanns ett övervintrat principprogram från början av 80-talet. 17 år senare hade vi 25 styr- och måldokument som svar på krav från myndigheter (inte bara FBR!), huvudman, skollledning, personal och deltagare. Hur ser du på den ökade formaliseringen och byråkratiseringen av skolornas verksamhet?

När jag blev rektor 1983, ställdes stora administrativa krav på folkhögskolorna. Varje kurs, lång som kort, skulle vi ansöka hos SÖ om att få anordna. Statsbidragsrekvisitio-

nen var oerhört omfattande. Rektors undervisningsskyldighet räknades på timmen när efter en särskild formel. Att få anställa en fiollärare kunde kräva en särskild behörighetsprövning på SÖ.

När regelstyrningen upphörde 1991, följde några år med mindre krav på dokumentation, innan nya villkor började formuleras. Målstyrningen skulle styrkas med policydokument av olika slag, med åtföljande utvärdering och kvalitetssäkring, allt utifrån ett behov av att motivera de offentliga medlen. Samtidigt återkom krav på kvantitativa uppgifter och redovisningar, där olika uppdrag och anslag måste hållas isär. Studeranderätten kräver sin hantering, andra myndigheter kräver sitt.

Det är förstås inte bra om byråkratiseringen tar över verksamhetens egentliga syfte. Kanske kan vi hantera nödvändig dokumentation på ett smartare sätt framöver. Den moderna tekniken ger ju andra möjligheter än de trebladiga blankettset vi fick fylla i på 80-talet för varje kortkurs och därefter insända per post till Skolöverstyrelsen.

Om drygt ett år kan du dra dig tillbaka efter en mer än 20-årig anställning på Folkbildningsrådet. Vi vill gärna ha med dig som medlem i Veteranföreningen då. Ja, gärna redan nu! Är det något som gjort ett alldeles särskilt avtryck, när du tänker tillbaka på den här perioden?

Det har varit fantastiskt att få följa folkhögskolornas utveckling under så lång tid och det är inte enkelt att välja vad som betytt mest. I det hela tycker jag nog att folkhögskolans genombrott i de större städerna under 90-talet är bland det viktigaste som hänt. Det möjliggjordes av de resurser som tillfördes folkhögskolorna i samband med Kunskapslyftet och dess föregångare, vilket resulterade i många filialer och efter hand nya folkhögskolor. Det är glädjande att intresset för att etablera nya folkhögskolor fortfarande är mycket stort, men beklagligt att vi av ekonomiska skäl fått säga nej till många intressanta ansökningar under de senaste åren.